

Türkçede Ortak Kökler Common Roots in Turkish

Sertan ALİBEKİROĞLU*

Öz

Türkçede sözcükler kök olarak ikiye ayrılmıştır. Fiil kökleri ve isim kökleri. Bu köklerin ortaya çıktıkları andan itibaren isim ve fiil kökleri olarak belirlendikleri görüşü hakimdir. Buna göre de Türkçede herhangi bir kökün hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılmadığı kısaca ortak bir kök bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Buna rağmen Türkiye Türkçesinde görülen boya / boya-, aç / aç- vb. isim ve fiil kökü şeklindeki asıl biçim birimlerin Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında gelişen ses olayları ile açıklandığı görülmektedir. Yine barış / barış-, savaş / savaş- vb. biçimbirimlerin de fiil köklerine getirilen farklı yapım ekleri taşıdıkları belirtilmiştir. Az sayıda olsa da Türkçede ortak kök olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde kimi sözcüklerin ortak kök oldukları gösterilmiş ve buna göre de Eski Türkçede de kimi sözcüklerin ortak kök olabilecekleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi, Kök, Ortak kök, İsim, Fiil.

Abstract

In the Turkish language words, in terms of their roots, can be divided into two groups. Verb roots and noun roots. These roots have been identified as noun roots and verb roots from the moment they emerged. As a result, it has been concluded, that no root in the Turkish language can be used both as a name and a verb root, in short, that there is no common roots. Despite this, we can see that in Turkish there are morphological units in the form of name and verb roots like boya / boya-, aç / aç- etc, which can be explained by the phonetic phenomena that developed between Old Turkic and Western Turkic. Again, it has been stated, that such morphological units as barış / barış-, savaş / savaş- etc. Have different constructive suffixes attached to the roots of the verb. Although in a small number, there are also studies showing the existence of common roots in the Turkish language. In this article we claim that some words in Old Turkic and modern Turkish share common roots and we focus on the methods of detecting common roots.

Keywords: Old Turkic, Turkish, Roots, Common roots, Nouns, Verbs.

Giriş

Türkiye Türkçesi Dilbilgisi kitaplarının akademik düzeyde¹ olanlarının bazılarında ve az sayıdaki tematik çalışmada Türkçede hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan kimi sözcükler (ortak kökler) ele alınmış ve bunların kökenleri araştırıldığında aslında ortak kök olmadıkları ve bunların ortak kök gibi görünmelerinin nedenleri açıklanmıştır (Ergin, 1998: 111; Korkmaz, 2009: 13; Türk, 1999: 1166-1167).

Yine, Türkçe Dilbilgisi kitaplarının bazılarında ise “Türkçede Ortak kökler; Ortak Kökler” başlığı altında hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan sözcükler verilmiş; ancak bunların neden ortak kök oldukları ile ilgili uzun ve doyurucu açıklamalar verilmemiştir. Bu başlıklar altında, genel olarak, kökler arasında isim ve fiil ayrımının kesin olduğu ancak “barış, barış-, savaş-savaş-, güreş, güreş-, göç, göç-, vb.” çok az sayıdaki sözcüğün istisna olduğu belirtilmiş, kısaca az sayıda olsa da ortak köklerin olduğu kabul edilmiştir (Hatiboğlu, 1970: 111-115; Hatiboğlu; 1974: 338; Atabay vd., 1983: 213; Banguoğlu; 2000: 146-147; Gencan, 2001: 80-81; Bilgin, 2002: 159; Demir, Yılmaz, 2009: 169; Eker, 2011: 326). Ortak köklerin varlığı üzerinde duran tematik çalışmaların da sayısı çok azdır. Daha çok, Türkçenin şekil bilgisi ile ilgili çalışmalarda konuya yer verildiğine ve açıklamalarda bulunduğu rastlanılmaktadır (Hatiboğlu a. 1970: 110; Hatiboğlu b. 1974: 338).

* Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bölümü, sertanalibekiroglu@hotmail.com

¹Burada akademik düzeyin vurgulanmasının sebebi, üniversite hazırlık Türkçe Kitapları, soru bankası vb. Kitaplar ile bu türden sınavlara yönelik internet sitelerinde ve ortaöğretim Dil ve Anlatım Dersi kitaplarında ortak kökler, bu köklerin ayırt edilmesi vb. Konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu tür çalışmaların akademik disiplinden uzak olduğu dikkate alınmış ve bu nedenle bu çalışmada yer verilmemiştir.

Bu çalışmada, Türkçede hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan ortak köklerle ilgili iki farklı görüş ele alınıp, sonrasında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu farklı görüşleri vermeden önce Türkçede hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan ve konu ile ilgili çalışmalarda örnek olarak verilen sözcüklerin bir listesini vererek giriş yapılacaktır.

Tablo 1: Türkçede ortak kök olarak kullanılan sözcükler

isim	fiil
acı	acı-
aç	aç-
ağrı	ağrı-
bağdaş	bağdaş-
barış	barış-
boya	boya-
böğür	böğür-
çat	çat-
çıkarcık	çıkarcık-
dalaş	dalaş-
dik	dik-
dil	dil-
don	don-
ekşi	ekşi-
gider	gider-
göç	göç-
güven	güven-
inan	inan-
karı	karı-
koca	koca-
kuru	kuru-
küs	küs-
ög (akıl)	ög- (düşünmek)
san (sayı, hesap)	san- (saymak)
sası	sası-
savaş	savaş-
sık	sık-
sin	sin-
şiş	şiş-
taş (dış, hariç)	taş- (taşmak, çıkmak)
tat	tat-
tepki	tepki-
toz	toz-
tuş (tesadüf)	tuş- (rastlamak)
uğraş	uğraş-
yar	yar-
yarış	yarış-

Türkçede hem isim hem de fiil olarak kullanılan sözcükler, yani ortak kökler olup olmadığı yukarıdaki listede yer alan bu türden sözcükler etrafında dönmektedir.

Türkçede Ortak Kök Yoktur

Yukarıdaki listede yer alan sözcükleri ele alarak, bunların ortak kök olmadıkları yönünde görüş bildirenlerin açıklamaları şöyledir:

a. Türkçe dil mantığında nesnelere ve hareketlere tamamen birbirinden farklı şeyler olduğu için onları karşılayan isim ve fiil kökleri de kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu nedenle bir kök hem isim hem de fiil kökü olamaz.

b. Türkçede hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan bazı sözcükler görmek mümkündür. Ancak az sayıdaki bu sözcükler sonradan ortaya çıkmış şekillerdir. Örneğin bugün tat ve tat-, boya ve boya- şekilleri Batı Türkçesinin tarihi gelişimi içerisinde ortaya çıkmıştır. İsim olarak kullanılan tat şekli Eski Türkçede tatıg; boya ise boyag'dı. Batı Türkçesinin bir özelliği olarak son ses -g'lerin düşmesi sonucu birbirine benzeyen tat ve tat- ile boya ve boya- sözcükleri ortaya çıkmıştır.

c. Ortak kök olarak görülen sözcüklerin ilk şekilleri fiildir, isimler sonradan ortaya çıkmıştır. Yani fiil şekilleri birincil, isim şekilleri ikincildir (Ergin, 1998: 111;Korkmaz, 2009: 13;Türk,1999: 1172). Örneğin, ortak kök olarak kullanılan bazı sözcüklerde isim şekillerinin eylem yapıldıktan ya da olduktan sonra oluşan durumu adlandırdıkları görülür: toz, toz- ve yüz, yüz- arasındaki ilişki böyledir. Dolayısıyla bu örneklerde isimler aslı değil ikincil unsurlardır (Türk, 1996: 1172).

ç. çıkar, çıkar-, gider, gider- gibi ortak kök olarak görülen bazı sözcüklerde isim şekillerinde fiil üzerine sıfat-fiil eki; fiil olanlarında ise fiilden isim yapma eki getirilmiştir (Türk, 1996: 1170).

d. Bugün ortak kök gibi görülen kimi sözcüklerde ise Eski Türkçede görülen aslı uzun ünlülerin Batı Türkçesinde normal süreli ünlülere dönüşmesinin etkisi vardır. Örneğin taş ve taş- ile tat ve tat- sözcükleri *ta kökünde birleşirler; ancak bu sözcükler arasında bir anlam ilgisi olmadığı için bu sözcüklerin aynı kökten türediğini de söyleyemeyiz. Bu durumda bu köklerden birinin uzun ünlüye sahip olduğunu kabul etmeliyiz (Türk, 1999: 1172).

Türkçede Ortak Kök Vardır

Yukarıdaki listede verilen (savaş, savaş-; barış, barış-; toz, toz-; güreş, güreş-; vd.) sözcüklerin ortak kök olduğunu savunanlar, bu sözcüklerin neden ortak kök oldukları üzerinde pek durmamış ve uzun açıklamalar yapmamış; kısaca ortak kök olduklarını belirtmiş, türlerine değinmiş ve örneklemiştir. Ortak kök olduğunu savunan görüşlerden öne çıkanlar şunlardır:

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Yapısı ve İkili Kökler* adlı makalesinde, ortak kökleri "ikili kök" terimi ile karşılar ve "İkili kök hem ad kökü hem de eylem kökü olarak kullanılan sözcük köküdür." şeklinde tanımlar (Hatiboğlu, 1974: 110). Bu türden köklere Türkçe ile ilgili çalışmalarda pek yer verilmediğine, bir iki örnek verilerek geçirildiğine değinen Hatiboğlu'na göre ortak kökler "ikili kökler" Türkçenin temelini gösteren izlerdir. Örneklerine iç / iç- sözcüklerinin ortaklığı ile başlayan Hatiboğlu, bu ortaklığı,

"... "iç" sözcüğü anlam bakımından, ad olarak, "bir şeyin dahili, içi" demektir. Eylem kökü olarak da "iç-mek" sözcüğü ile yakından ilgilidir. Kısaca "iç" ad kökü ile "iç-" eylem kökü arasındaki sıkı ilgi açık ve kesindir." (1974: 110) şeklinde açıklar.

Ortak köklerde ilk şeklin isim olduğunu belirten Hatiboğlu, Türkçede sözcüklerin genel olarak isim köklerine dayandığını; isim köklerinin anlam bakımından ilkin somut kavramları daha sonra soyut kavramları bildirmeye başladığını ve günümüzde isim ve fiil kökleri arasındaki ayrılığın sonradan çıktığını ve günümüzde de Türkçede isim ve sıfat ile fiil köklerini ayıran belirli eklerin bulunmadığına işaret eder (Hatiboğlu, 1974: 110). Bu açıklamalardan sonra örneklere geçen Hatiboğlu, Türkçede ortak köklerinin sayısının binlerce olduğuna değinir ve yukarıdaki listede yer alan sözcüklerden başka "... art, boz, bat, bük, er, kez, kit, kez, oy, pus, saç, tap, üz, yer, tanış, yarış, yoksun, agu, tire, yiğit, an, vb." pek çok sözcüğü de ortak köklerden sayar (Hatiboğlu, 1974: 111-115).

Yine, Hatiboğlu, *Türkçedeki Eklerin Kökeni* adlı makalesinde de "çatal" sözcüğünün çat isim kökü ve -al isimden isim yapım eki ile kurulduğunu, bu çat kökünün ikili bir kök

(yani ortak kök) olduğunu, ancak daha çok çat- fiili ile tanındığını belirttikten sonra çat /çat- ortak kökü ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunur:

Orhun Yazıtlarında “kuyu” anlamında “çat” biçiminde bir sözcüğe rastlıyoruz. Aynı sözcük Kaşgarlı'nın Divan'ında da geçmektedir. Eski kuyuların yapılışı, biçimleri ve bu kuyulardan su çekmek için kullanılan çatal odunlar dikkate alınırca “çatmak” eylemindeki “çat” kökünün “kuyu” anlamıyla birliği düşünülebilir. Böyle bir ad kökü ile anlam birliği sağlanmasa da, “çat” biçiminde hem eylem kökü olan ham de ad olarak kullanılan bir sözcük Türkçede kullanılmaktadır. “çat” adı, “iki veya daha çok yolun, derenin ya da dağın birleştiği yer anlamında Anadolu'da yaygındır: yolun çatı = yol-un çat-ı = yolun birleştiği yer (Hatiboğlu, 1974: 338).

Hatiboğlu'nun konuya getirdiği en önemli ve dikkati çeken yaklaşım ortak kök özelliği gösteren sözcüklerde ilk şekillerin isim olduğu yönündeki görüştür.

Gencan, “...hem ad soylu, hem de eylem soylu sözcüklere kök olan sözcükler var.” dedikten sonra, Türkiye Türkçesinden şu örnekleri verir:

İç, savaş, dalaş, uğraş (cidal), vuruş, uçuş, ekşi, boya, toz, acı, ağrı, barış, güreş, tat, inan, güven, özen, şiş, don, sancı, kuru, eski, sıva, gerek, dik, dil...

Ad ve sıfat olan bu kök sözcükler -soy birliği içinde- eylem kökleri olarak da kullanılır:

İç, savaş, dalaş, uğraş (cidal), vuruş, uçuş, ekşi, boya, toz, acı, ağrı, barış, güreş, tat, inan, güven, özen, şiş, don, sancı, kuru, eski, sıva, gerek, dik, dil (dil biçiminde kesmek)...

Bunlardan başka birçok ortak kök daha vardır:

geç= erken karşıtı : (saat beşi geçti), sin= mezar, çukur (sinmek), sık (sıkırmak), yar=uçurum, sert arazi kesigi, (yarmak), bağır=göğüs, karaciğerin bulunduğu yan (bağırmak=ciğerden, derinden ses çıkarmak), böğür, (böğürmek=böğürden ses çıkarmak), sürç=kayma (sürçme=dilin sürçmesi), tanış (tanışmak), yoksun (yoksunmak), doku (dokunmak), kari=ihtiyar (Lehçe-i Osmani) (karımak=çok yaşlanmak), koca (kocamak), sası (sasımak)” (Gencan, 2001: 80-81).

Divan-ü Lûgat-it Türk'ten örneklerle konuya devam eden Gencan, Divandan, “Tez (tezmek=kaçmak): Geyik tezdî. İsi (isimek=ısınmak): Münisidi. Arı (arıdı=temiz oldu): Arıdıneng=Nesne temiz oldu. Üti (ütidi= ütiledi): Ol tongütidi = O, elbiseyi ütiledi. Kes (kesmek =kesmek): Bir kes etmek= Bir parça ekmek.” örneklerini sıralar (Gencan, 2001: 80-81).

Gencan'a göre “z-r değişmesi ile oluşan” [kuduz (kudur-mak), semiz (semir-mek), göz (gör-mek)] kökler de ortak kök sayılabilir.

Ayrıca Türkiye Türkçesinde bazı yeni sözcüklerin de ortak kök olduğuna değinir ve [etki (etkimek), tepki (tepkimek), yasa (yasamak)] örneklerini verir (Gencan, 2001: 80-81).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde; “Türkçede isim ve fiil kökleri aynı olan, başka bir deyimle fiil kökü aynı zamanda görülen işin adı veya sıfatı olan kavramlar nadirdir.” dedikten sonra, yukarıdaki listede yer alan tat / tat-, göç / göç-, don / don-, dik / dik-, şiş / şiş-, küs / küs- sözcüklerini örnek olarak verir (Banguoğlu, 2000: 146-147).

Eker, *Çağdaş Türk Dili* adlı kitabında, köklerden bahsederken, “kökler arasında ad ve eylem ayrımı kesindir” dedikten sonra “barış, barış-, savaş-savaş-, güreş, güreş-, göç, göç-, gibi çok az sayıdaki istisnanın dışında, kökler yalnızca ad ya da eylem olabilir” (Eker, 2011: 326) diyerek ortak köklerin varlığını, dolaylı olarak, kabul etmiş olmaktadır.

Değerlendirme

Yukarıdaki tartışmalarda iki farklı görüşün ortak kökler konusunu ele alırken 1. Ortak kök özelliği gösteren şekiller tarihi süreç içerisinde çeşitli eklerin ve seslerin değişmesi ile ortaklık kazanmış olabilirler / mi?, 2. Ortak kök özelliği gösteren sözcüklerin ilk şekilleri isim

mi fiil mi?, 3. Eski Türkçenin aslı uzun ünlülerinin rolü nedir? sorularının cevapları üzerinde çözümler aradıkları görülmektedir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde, ortak köklere karşı çıkanların ileri sürdüğü;

1. ög (akıl) ile ög- (düşünmek) sözcüğü ö- kökünde; san ile san- sa- kökünde; barış ve barış- bar- kökünde; çıkar ile çıkar- çık- kökünde; dalaş ve dalaş- dal- kökünde; inan ve inan- ina- kökünde; gider ile gider- git- kökünde birleştiği için yani isim ve fiil şekilleri aslında fiil köklerinden türediği için bunları ortak kök saymak doğru değildir. Çünkü bu belirli fiil kökleri üzerine fiilden isim ya da fiilden isim yapım ekleri getirilerek farklı gövdeler elde edildiği görülmektedir. Çıkar, çıkar-, yarış, yarış-,

2. Eski Türkçenin anlam ayırt edici aslı uzun ünlüleri de zamanla normal süreli ünlülere dönüştüğü için, Türk'ün ileri sürmüş olduğu örneklerde de görüldüğü gibi, çağdaş Türkçede ortak kök gibi görünebilir (bkz. d. maddesi). Ancak uzun ünlülerin kısalması ile oluşan ortak köklerin sayısı fazla değildir.

Ortak kökler olmadığını savunanların bu yaklaşımları doğrudur. Bu nedenle ortak kök gibi görünen kimi sözcüklerde hem ekleşme hem de aslı uzun ünlülerin etkisini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. [barış, gider, sa-n, (<sa-), savaş, çıkar; *ta kökünden taş ve taş- biri uzun ünlü taşıyor olabilir, örneğin taas> taş > dış]

Ancak, ilk şekiller isim mi yoksa fiil mi? sorusu ve cevabı bizce konuyu aydınlatan asıl önemli noktadır. Çünkü, fiiller kullanımları ve anlamları isimler ile birlikte olan dil birimleridir (Ergin, 1998: 281). Buna göre önce varlık ve sonra hareketi ortaya çıkmalıdır. Bu noktada ortak köklere karşı olanların ileri sürdüğü fiil şekillerinin eskiliğine katılmıyoruz. Hatiboğlu'nun da belirttiği gibi isim şekilleri daha eski olmalıdır. Çünkü önce varlık bilinmeli ve tanınmalı bu nedenle de adı konmalıdır. Daha sonra ise onun gösterdiği hareketler gözlenip işaretlenmeli, yani fiil olarak hareketlerinin adları konmuş olmalıdır.

Örneğin, şiş- fiili eski olsa bir nesnenin şiş- eylemi sonucu “şiş” olduğu nasıl anlaşılabilir. Ölçü ne olacaktır? Nesnenin “inmiş” halinin karşıtı olarak “şiş” hali bilinmeden nesne üzerinde meydana gelen değişikliğin / hareketin şiş- olduğu nasıl ölçülecektir ya da nasıl ölçülmüş ve adlandırılmıştır?

Öyle ki, bu şiş ve şiş- sözcükleri, *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında, ortak kök olmadığını kesin bir dille ifade eden Ergin'i bile ikileme düşürmüştür. Ergin, bu kitabında, isimden isim yapan -mAn ekini açıklayıp örnekledikten sonra; fiilden isim yapan bir -mAn ekinin daha bulunduğunu belirtip şiş-man, göç-men az-man örneklerini verir. Örneklerden sonra, şiş- ve göç- köklerinin aynı zamanda isim kökleri olduğunu, bu nedenle de şiş-man, göç-men yapılarının isimden isim yapım ekiyle yapılmış olduğunun da düşünülebileceğini söyler (Ergin, 1998: 176). Böylece, dolaylı da olsa ortak köklerin varlığını kabul etmiş olur.

Yine bir nesnenin kuru hali bilinmeden yani “kuru” olarak adlandırılmadan yaş olan bir nesnenin kuru hale dönüştüğü kuru-duk-u nasıl bilinecek? Bunlar için yani şiş ve kuru için başka sıfat türünden adlar kullanılmış olsa idi muhtemelen kuru- ve şiş- fiilleri de Türkçede olmayacak, yerlerine nesnenin o hallerine karşılık gelen adlandırmalar yapılacaktır.

Ayrıca bir madde olarak boya ve toz, yine bir his olarak acı bilinmeden bunların fiil şekilleri (boya-, toz-, acı-) ya da bu nesnelere ya da hislerle ilgili fiil adlandırmaları nasıl verilebilir? Bizce ilk şekiller, Hatiboğlu'nun da belirttiği gibi, isimdi. Bu isimlerden kendilerini anlatan, kendi kendine olma anlatan fiiller türetildi, yani bunlar ortak kök olarak kullanılmaya başlandılar. Bu türden, yani önce isim olarak ortaya çıkan ve daha sonra ismin kendi içindeki, kendine özgü hareketini anlatan fiiller arasında koca-, karı-, dil-, sin-, güreş-,

küs-, tat-, yar-, yama-, sin-, çat-, kat-, ekşi-, sası-, don-, sık-, uğraş-, yarış-, böğür- vb. fiiller de sayılmalıdır.

Burada önemli bir nokta Eski Türkçe devresinde “boyag, tatıg” şeklinde görülen şekillerdeki son ses “-g”nin durumudur. Eski Türkçede fiilden isim yapan -g eki olduğu bilinmektedir. Ancak isimden isim yapan kimi ekler de sonlarında bu g sesini taşımaktadır: ög-lüg (>ög-lü) anneli; edgü-lüg (>edgüli) iyi, üstün vb. (Hatiboğlu, 1970: 114); et-lig > et-lü > et-li; ... at-lıg > at-lu > at-lı (... adında) (Ergin, 1998: 86-87). Bu ek de diğer fiillerden ya da isimden isim yapan eklerden bulaşarak ve ortak kökteki kullanım farklarını, yani sözcüğün isim mi, fiil mi olduğunu ortaya koymak için, bilerek kullanılmış olmalıdır. Nitekim günümüzde ortak köklerin isim mi yoksa fiil olarak mı kullanıldığı aldıkları ekler ve söz dizimindeki yerlerine göre kolaylıkla belirlenmektedir.

Yukarıdaki bu sözcüklerin yanı sıra, daha çok, terim yoluyla ortaya çıkmış yeni ortak kökler de bulunmaktadır. Gençan bunlara, yukarıda da değinildiği üzere, etki / etki- ve tepki / tepki- örneklerini vermektedir. Bu örneklerin yanına Arapça “teşhis” sözcüğüne karşılık olarak kullanılan tanı- fiilinden ortaya çıkmış “tanı” ismini ekleyebiliriz. Bu sözcüğün önemli bir özelliği de, çoğu ortak köklerin ilk şeklinin isim olmasına karşın, ilk şeklin fiil (tanı-) olmasıdır.

Bundan başka, kas ve kas- sözcüklerini yeni ortak köklerden biri olarak görmekteyiz. Çünkü kas ve bundan türeyen kas- fiili de kaslarını ortaya çıkaracak şekilde gerilmeyi anlatmaktadır. Bununla ilgili *kasıl-* gövdesi dönüşlü çatı oluşturduğu gibi *kasım kasım kasıl-*deyi mi de böbürlenmeyi, somut olarak da vücudun dik ve sağlam bir durum almasını anlatmaktadır. Alaycılık ve eleştiri içeren “kasıntı” sözcüğünde de fiil kökü olarak kullanılan *kas* kendisini anlatan *kas-* fiilinin de kökü durumundadır.

Sonuç

Türkçede ortak kökler ve bu köklerin işleyişleri (isim ve fiil durumları) Türkçenin şekil bilgisi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle, konu, Türkçenin yapı, anlam, işleyiş sistemi üzerinde ele alınmalıdır.

Bu açılardan yaklaşıldığında ilkin nesnelere (toz, boya, vb.), onların kendi özel alanlarına giren hareketleri (toz-, boya-) yine nesnenin durumunu (kuru, şiş, vb.) ve bu durumun anlatımını (kuru-, şiş-) ile kavram adlarını (acı, koca, karı, vb.) ve bu kavramların kendiliğinde oluşu anlatan (acı-, koca-, karı-, vb.) isim ve fiillerin ortak kök olduğu ve bu ortak köklerden önce isim olanların ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü bir varlık, kavram adlandırılmadan yani tanınmadan onun kendisine has, varlığın ortaya çıkması ile ilgili olan, hareketleri yani fiilleri adlandırılmaz.

Bu nedenle ortak kök olarak kullanılan sözcüklerin isim ve fiil hallerindeki anlam özellikleri ortak köklerin tespitinde birinci ölçü olmalıdır. Bunun yanı sıra, ortak köklerin tespitinde ikinci olarak, Eski Türkçenin anlam ayırt edici özelliğe sahip aslı uzun ünlülerinin durumu; üçüncü olarak da ortak kök gibi görülen sözcükler üzerinde tarihî ve coğrafi derinlikte gelişmiş ses olayları dikkate alınmalıdır. Bu tür belirli ölçüler çerçevesinde ortak köklerin tespiti daha kolay ve sağlam olacaktır.

Kısaltmalar

TDK: Türk Dil Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

Kaynakça

- Atabay, N. & İbrahim Kutluk, vd. (1983). *Sözcük türleri*, yay. haz. D. Aksan, Ankara: TDK yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*, Ankara: TDK.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma türkçemiz*, Ankara: Kültür bakanlığı.
- Demir, N, Yılmaz, E. (2009), *Türkçe el kitabı*, Ankara: Grafiker.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk dili*, Ankara: Grafiker.
- Ergin, M. (1998). *Türk dil bilgisi*, İstanbul: Bayrak.
- Gencan, T. N. (2001). *Dil bilgisi*, Ankara: Ayraç.
- Hatiboğlu (Kılıçoğlu), V. (1970). Türkçenin yapısı ve ikili kökler, *Türk dili*, Mayıs 1970, C: XXII, S: 224, s. 110-115.<http://www.tdk.gov.tr/index>. (21.11.2018)
- Hatiboğlu, V. (1974). Türkçede eklerin kökeni, *Türk dili*, Ocak 1974, C: XXIX, S: 268, <http://www.tdk.gov.tr/index>. (21.11.2018)
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri / Şekil bilgisi*, Ankara: TDK.
- Türk, V. (1999). “Türkçede isim ve fiil olarak ortak kullanılan bazı kelimeler üzerine” III. Uluslararası Türk dil kurultayı, 1996, Ankara.